

The Specifics of Moral and Ethical Aspects of the Military Profession in Contemporary Ukrainian Society

UDC: 172:355

DOI: <https://doi.org/10.15421/1724120>**Verhun Denys**Ph.D., Junior Research Fellow, <https://orcid.org/0009-0005-7395-4803>, VforVergun@gmail.com*Center for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The relevance of the study is due to the modern challenges that Ukrainian society faces in the context of the military aggression of the Russian Federation. This situation emphasizes the critical role of military personnel in ensuring national security and protecting state interests, which requires a high level of morality and ethics from each military person. The importance of moral values, such as humanity, courage, justice and honesty, not only influences the actions and decisions of military personnel but also contributes to the formation of trust and mutual respect in society. Therefore, the study of the moral and ethical aspects of the military profession becomes necessary for theoretical analysis and practical implementation in the conditions of modern transformations.

The purpose of the study is to identify the main moral and ethical challenges that military personnel face and develop recommendations for improving ethical education.

Results. The study examines the specifics of the moral and ethical aspects of the military profession in the conditions of modern Ukrainian society. It is noted that military service is traditionally associated with high moral standards and special ethical responsibility, which is due to the specifics of professional activity related to the protection of state sovereignty, protection of the population and participation in military operations. The study examines problems related to the moral and ethical education of military personnel, in particular, the issue of the formation of ethical norms and their influence on the behavior of military personnel in difficult situations that arise during the performance of official duties.

Conclusions. The generalized results of the study show that the moral and ethical aspects of the military profession have a significant impact on the effectiveness of the performance of official duties and the general moral state of military units. The recommendations developed within the framework of the study can become the basis for further improvement of the system of ethical education of military personnel, contributing to an increase in the level of moral stability and professional ethics.

Keywords: military personnel, military profession, professional activities of military personnel, military activities, moral and ethical aspects, ethical norms

Специфіка моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в сучасному українському суспільстві

Вергун Денис*Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність дослідження обумовлена сучасними викликами, з якими зіштовхується українське суспільство у контексті військової агресії російської федерації. Ця ситуація підкреслює критичну роль військовослужбовців у забезпеченні національної безпеки та захисту державних інтересів, що вимагає високого рівня моральності та етики від кожного військового. Важливість моральних цінностей, таких як гуманність, відвага, справедливість та чесність, не тільки впливає на дії та рішення військовослужбовців, але й сприяє формуванню довіри та взаємоповаги в суспільстві. Тому дослідження морально-етичних аспектів професії військовослужбовця стає необхідним для теоретичного аналізу та практичного впровадження в умовах сучасних трансформацій.

Метою дослідження є виявлення основних моральних та етичних викликів, з якими зіштовхуються військовослужбовці, та розробка рекомендацій щодо вдосконалення етичного виховання.

Результати. У дослідженні розглядається специфіка моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в умовах сучасного українського суспільства. Відзначається, що військова служба традиційно асоціюється з високими моральними стандартами та особливою етичною відповідальністю, що обумовлено специфікою професійної діяльності, пов'язаною з охороною державного суверенітету, захистом населення та участю у військових діях. У дослідженні розглядаються проблеми, пов'язані з моральним і етичним вихованням військовослужбовців, зокрема, питання формування етичних норм та їх впливу на поведінку військових у складних ситуаціях, що виникають під час виконання службових обов'язків.

Висновки. Узагальнені результати дослідження показують, що моральні та етичні аспекти професії військовослужбовця мають значний вплив на ефективність виконання службових обов'язків та загальний моральний стан військових підрозділів. Рекомендації, розроблені в рамках дослідження, можуть стати основою для подальшого вдосконалення системи етичного виховання військовослужбовців, сприяючи підвищенню рівня моральної стійкості та професійної етики.

Ключові слова: військовослужбовці, професія військовослужбовця, професійна діяльність військовослужбовця, військова діяльність, моральні та етичні аспекти, етичні норми

Стаття надійшла / Article arrived: 02.11.2024

Схвалено до друку / Accepted: 27.12.2024

Вступ.

Неприхована повномасштабна збройна агресія російської федерації (далі – рф) проти України 24 лютого 2022 року, що стала наступним кроком країни-терориста у російсько-українській війні, мала за причину цивілізаційний вибір українського уряду, його послідовний курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, підтримуваний більшістю українського народу.

Природно, що вищезазначена подія лише підкреслила особливу роль військовослужбовця в українському суспільстві як стрижневого складника процесу збереження національної безпеки та захисту інтересів нашої держави. Своєю чергою, набуття статусу військовослужбовця громадянином України покладає на останнього велику відповідальність, вимагаючи від нього високого рівня моральності та етики.

При цьому релевантність моральних цінностей для військовослужбовця пов'язана, першою чергою, з їх визначальною природою щодо його дій (вчинків), а також міжособистісного спілкування. Саме тому український військовослужбовець керується такими моральними цінностями, як гуманність, відвага, справедливість, чесність та повага до будь-якого життя (згадаймо численні задокументовані факти порятунку не лише наших співгромадян, а й тварин: котів, собак, лисів, оленів та інших).

Вищезазначена провідна роль моральних та етичних аспектів у професії військовослужбовця пов'язана з особливою роллю морально-етичного контексту (дискурсу) у діях її представників, що стають вагомим складником майбутньої перемоги. Саме тому недотримання принципу гуманізму не лише під час бойових дій, а й у повсякденних практиках, у спілкуванні військовослужбовців (Лікарчук, & Лікарчук, 2022) між собою та з цивільним населенням, порушення норм загальнолюдської моралі та міжнародного гуманітарного права, злочини проти людяності тощо поступово призведе до спотворення українського суспільства. Відтак, морально-етичні аспекти діяльності всіх громадян України (військовослужбовців та цивільних) втілюються у широкому полі проблем, які потребують теоретичної рефлексії, обговорення та аналізу (Севрук, & Соколовська, 2022).

Окрім того, затребуваність дослідження такого роду підкреслено неоднозначністю тлумачення природи етичної гносеології (власне, наріжного каменю нашої праці). Так, з одного боку її можна розглядати як системний (розгортання з фундаментальних засад) або доповнюваний (лише підсумовується та систематизується останніми) феномен. При цьому специфіку етичних категорій зазвичай пояснюють через прагматизм, адже етика безпосередньо дотична до практики людської дії (вчинку), стратифікуючись аксіологічно. Тим

не менш, узагальнена природа вищезазначених проблем, а також способи їх розв'язання дозволяють глибше опанувати поліінтерпретаційність військово-професійної етики (Будагьянц, 2010).

В контексті вищезазначеного, дослідження специфіки моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в сучасному українському суспільстві набуває особливої актуальності. Саме тому у нашій праці ми розглянемо релевантні питання, пов'язані з цими аспектами, зосередившись на їх природі, а також взаємовпливі військовослужбовців і суспільства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема специфіки моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця є інтегрованою, міждисциплінарною тощо, що продукує її актуалізацію у низці наукових праць. Так, Л. Будагьянц (2010) у своєму дослідженні репрезентує особливості статусу/статусів військово-професійної етики, порівнюючи її з формами існування моральних феноменів. За словами вченої, останні відрефлексовані у призмі етичної теорії, в той час, як військово-професійна етика диференційована сутнісно, є дискусійною та перебуває у безпосередньому зв'язку з професійно-етичним осередком в етичній гносеології.

Інший аспект моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця репрезентовано у дослідженні Г. Дубровинського (2019), який аналізує роль почуттів в мислительних процесах військовослужбовців. У вищезазначеній праці автор досліджує питання психологічної сумісності військового підрозділу, яке, на його думку, ґрунтується на колективній спрямованості, вибудовуваній на низці моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця.

Аналіз специфіки моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця через поняття військових традицій та виокремлення їх стрижневих ознак представлено у дослідженні М. Коби (2023). У своїй праці вчений репрезентує структуру згаданого поняття, до якого, на його думку, належать: а) особливості поведінки військовослужбовців, б) їх міжособистісні стосунки, в) духовні цінності та г) моральні настанови, а також г) традиції комунікації. (Останній пункт (г), на нашу думку, корелює з другим (б), оскільки традиції комунікації, за логікою, є теоретичною системою порядку, правил і норм процесу обміну інформацією у найзагальнішому плані, куди входить і, власне, їх практична реалізація – міжособистісне спілкування.)

У дослідженні І. Севрук та Ю. Соколовської (Севрук, & Соколовська, 2022) представлено аналіз типових проблем, які стосуються морально-етичних аспектів діяльності цивільних та військових структур/осіб. Виявляючи, аналізуючи та узагальнюючи дані за допомогою низки підходів (міждисциплінарного, системного, конкретно-історичного) та методів

(аналізу, аналізу документів, моніторингу, синтезу, філософської рефлексії) дослідниці: а) здійснили аналіз соціальних дій та взаємодій, які мали місце у зонах ведення бойових дій та на інших територіях України, виявляючи морально-етичні аспекти; б) виокремили стрижневі морально-етичні проблеми в контексті аналізу досвіду ведення сучасних миротворчих операцій та локальних воєн; в) провели фундаментальний аналіз та узагальнення вищезазначеної проблематики, з урахуванням її специфіки; г) окреслили релевантність морально-етичного здоров'я суспільства (зокрема його силових структур) за умов воєнного стану; ґ) обґрунтували необхідність формування морально-етичних цінностей та актуальність їх реалізації на всіх практиках професійної (зокрема, військово-професійної) діяльності тощо.

Особливості змісту, складників та критеріїв психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням на етапі бойового злагодження репрезентовано у дослідженні О. Кокун, В. Мороз, І. Пішко, Н. Лозінської (2021). У праці представлено специфіку формування вищезазначеної готовності та подано рекомендації командуванню штатних підрозділів щодо критеріїв її оцінювання. Продовження особливостей роботи командного складу військ в контексті актуалізації ІТ-технологій у військовій справі вміщено у дослідженні К. Nelkala, G. Lucas, E. Barrett, та H. Syse (2023). У своїй праці дослідники аналізують етичні особливості взаємодії військовослужбовців та машин, оснащених штучним інтелектом (далі – ШІ). Зокрема, автори намагаються провести чітку межу відповідальності військовослужбовця за ті чи ті рішення в контексті все більшої автономності машин та зростанням виконання останніми функцій, які раніше були притаманні лише людям. У дослідженні зроблено спробу пристосувати наявні етичні правила, норми тощо до сценаріїв бойових дій для різних військових застосувань технологій ШІ.

Неординарний підхід до вирішення питання зміцнення національної безпеки України вміщено у дослідженні L. Ivashova, S. Larin, N. Shevchenko, L. Antonova, S. Yurchenko, та M. Kryshchanovych (2022). У аналізованій праці обґрунтовано актуальність та репрезентовано специфіку SMART-менеджменту в контексті морально-етичних аспектів побутування системи публічного управління регіональним розвитком. Зокрема, репрезентовано особливості цілепокладання, стратегічного управління та пріоритетів в українській державі. Акцентовано увагу на незавершеності наявних SMART-критеріїв та запропоновано два нових (inspiration (натхнення) та ity (етика), а також окреслено два релевантні принципи (evaluated (оцінка), reviewed (огляд), які є стрижневими відносно всього процесу впровадження вищезазначених технологій в

контексті морально-етичних аспектів професії військовослужбовця.

Специфіка визначення та аналізу комунікації як метадискурсу (як ми розуміємо, за аналогією до метавсесвіту М. Цукерберга – співзасновника компанії «Meta» (попередня назва – «Facebook»)) соціальних взаємодій з точки зору топологічної методології в контексті морально-етичної проблематики представлено у дослідженні М. Kolinko, Н. Petryshyn та Н. Chumak (2023). У своїй праці вчені зосереджуються на соціокультурних трансформаціях, на підґрунті яких відбувається формування моделі глобального світу та зміцнюється український ландшафт, інтенсифікуються крос-культурні контакти, міжнародні зв'язки, стосунки соціальних спільнот, які актуалізують низку проблем комунікативної взаємодії. Автори стверджують, що глобалізаційні процеси, у які залучені представники різних культур, включені у загальний розвиток цивілізації, а також виклики військових конфліктів (зокрема, війни українського народу проти РФ), вимагають специфічного конструювання дискурсу. Саме тому, на їх думку, нового тлумачення набуває концепція комунікації, яку вчені розглядають як метадискурс, тобто дискурс про дискурси соціальних взаємодій, що на сьогодні набуває особливої актуальності.

Розгляд Збройних сил України (далі – ЗСУ) як складної відкритої нелінійної системи підґрунтям якої є соціальна взаємодія вміщено у дослідженні V. Koval, та L. Krymets (2023). У праці автори розглядають протистояння на полі бою не лише в контексті протистояння стратегій і тактик, різноманітних особливостей практик управління командного складу, специфікації озброєння, військової техніки. Дослідники стверджують, що таке протистояння є, першою чергою, зіткненням культур, національних і мовних картин світу (у цьому контексті – ментальних моделей), типів мислення і психології, а також морально-етичних аспектів військовослужбовців, які усвідомлено приймають рішення та вдумливо виконують накази командування тощо. Вищезазначене дозволило вченим розглянути феномен протистояння як зіткнення різних підходів до конструювання моральності – фундаментальної інтегральної якості особового складу, яка є базовою для здатності і готовності військовослужбовців до виконання тих чи тих завдань.

Моральний контекст російсько-української війни вміщено у дослідженні S. Malešević (2023), у якому автор аналізує весь спектр реакцій наукової спільноти світу на події в нашій країні. Вчений зазначає, що війна не допускає морального абсолютизму, натомість пропонує на заміну йому контекстуальну мораль й обґрунтовуючи необхідність актуалізації наявних знань історичної соціології для аналізу і розуміння динаміки війни в Україні. За словами дослідника,

така робота є базою на користь постійної підтримки оборони нашої держави з боку європейських країн.

Метою статті є розгляд особливостей моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця. *Предметом* – специфіка побутування вищезазначених аспектів на рівні сучасного українського суспільства, а також взаємовпливу військовослужбовців і цивільного населення.

Результати дослідження.

Сучасне українське суспільство переживає буремні часи: стикаючись із низкою складних викликів і перетворень, воно змушене адаптуватися не лише до цілої низки зовнішніх проблем, а й протистояти руйнівним тенденціям всередині себе. Моральні та етичні аспекти професії військовослужбовця, які можна репрезентувати через вищезазначене поняття військових традицій, як відомо, мають історичне походження (Кокун, Мороз, Пішко, & Лозінська, 2021). Зокрема, доцільно розкривати їх значення, позиціонуючи формами реалізації зв'язку між минулим і сучасним, каналом, який забезпечує наступність практичного досвіду та норм значущої поведінки, поглядів та уявлень (Лікарчук, & Лікарчук, 2022).

Врахуймо при цьому наявну дуальність українського суспільства, яке ми спостерігаємо на сьогодні. Мовиться, з одного боку, про дивовижне єднання українського народу навколо спільної мети, репрезентацію його гуманізму і людяності відносно одне одного (рідних незнайомців-співгромадян, захисників-військовослужбовців, невинних тварин, які опинилися під вогнем у Бахмуті, Маріуполі, Харкові абощо, постраждали внаслідок підризу гідроелектростанції (далі – ГЕС) у Херсоні тощо). З іншого – про атомізацію між українцями, спричинену градацією їх суб'єктивних переживань: від байдужості до долі співгромадян, які виїхали за кордон або сидять у «безпечних регіонах» до озлобленості на них, на себе, на військовослужбовців, «яких ніхто туди не посилав» тощо.

При цьому, такий спектр реакцій є закономірним, адже бойові дії, що розгорнулися на українських землях з 2014 року корелюють з інформаційними впливами, які формують та змінюють суспільну думку, ставлення до бойових дій і до самих військових. Мало того, уявлення, переконання тощо останніх теж зазнають цього руйнівного впливу, який трансформує сприйняття військовослужбовцями ситуації в країні загалом та перебігу локальних воєнних дій – зокрема (Iermakov, Stern, & Ben-Shalom, 2024). Закономірно, що така ситуація безпосередньо корелює з боєдатністю та морально-психологічним станом особового складу ЗСУ (Севрук, & Соколовська, 2022).

Стрижнева роль у протистоянні вищезазначеним деструктивним тенденціям (як суспільним, так і інформаційним) належить етиці, що актуалізується у низці дій (вчинків) та морально-етичних норм не лише військовослужбовців, а й цивільного населення

(Culea, 2024). У межах нашого дослідження нас цікавить саме специфіка етики військової діяльності, яку ми розглянемо докладніше. Зазвичай, до структури останньої включають набір принципів, які лімітують правила поведінки військовослужбовця під час виконання його професійних обов'язків (власне, несення служби).

Зазначимо, що типовими для сучасності є такі групи морально-етичних проблем: а) *проблема життя та смерті* у контексті їх персонального та соціального виміру; б) *проблема війни*, диференційована через втрату у найзагальнішому розумінні: здоров'я (психічного та фізичного), порушення цілісності тілесності (втрату кінцівок, інвалідність, реабілітація тощо); в) *проблема соціалізації* військовослужбовців та цивільного населення: реабілітація перших та адаптація других до нових умов співіснування; г) *проблема біженців*, внутрішньо переміщених осіб, осіб, які перебувають на окупованих територіях; г) *проблема взаємодії* військовослужбовців та цивільного населення у зоні проведення бойових операцій; д) *проблема морально-етичних дилем*, побутування яких вимагає персонального етичного рішення з усвідомленням повноти відповідальності за його наслідки; е) *проблема дезінформації*: інформаційної боротьби та супротиву; є) *проблема неконтрольованого розповсюдження зброї* на території нашої країни тощо (Севрук, & Соколовська, 2022).

Покажемо, на думку автора, є порівняння концептуальних відмінностей у ставленні до військовослужбовців в ЗСУ та РФ. Якщо говорити про останню, то стрижневим у її випадку є саме підґрунтя, осердя або мотиваційне ядро вищезазначеного процесу: мовиться про трансформовані покладені цінності, моральні ідеали та самобутній підхід до феномена моральності загалом (Hayoz, & Stepanenko, 2024). На засадничому рівні це включає повне оновлення визначення останньої, експлікацію її формування та розвитку без жодного логічного підґрунтя (до прикладу: "мы русские, с нами Бог" тощо). Параметризація цього процесу включає розкриття суті конструювання моральності та реалізацію її механізмів через вплив на свідомість і поведінку російських військовослужбовців системи стійких наративів (Helkala, Lucas, Barrett, & Syse, 2023).

На противагу вищезазначеному серед головних принципів ставлення до військовослужбовців у ЗСУ виділимо гуманізм, відповідальність, компетентність, порядність тощо із одночасним дотриманням прав людини та забезпечення гуманного ставлення до ворогів (згадаймо, умови, у яких перебувають російські військовополонені). При цьому закономірно, що від військовослужбовця вимагають розуміння і дотримання означених етичних принципів у ситуаціях будь-якої складності.

Останнє пов'язано з тим, що військова дисципліна і професійне самовладання є невід'ємним складником системи моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в сучасному українському суспільстві. Саме тому дотримання встановлених норм, правил, традицій і процедур серед яких повага до старшого за званням та підлеглих, регулярна підтримка фізичного та морального стану є компонентами успішного виконання військовослужбовцем своїх обов'язків. Також релевантними є адекватна оцінка ризиків і усвідомлене прийняття рішень у складних ситуаціях.

Вищезазначене є особливо актуальним у контексті поняття військових традицій, до яких деякі вчені відносять: а) *історичні витоки традицій побутування українського війська*, що можуть бути актуалізовані як логічні переходи між минулим і сучасним, забезпечуючи наступність, морально-етичну спадкоємність образу українського військовослужбовця; б) *інтеграцію зарубіжного досвіду*, зокрема країн НАТО, у контексті актуалізації західних стандартів, протоколів та процедур військової справи; в) *вироблення комунікаційних моделей між військовослужбовцями і цивільним населенням*, які мають на меті конструювання позитивного взаємовпливу одне на одного, надання допомоги, підтримки тощо, а також уникнення конфліктів (така практика є актуальною і корисною не лише під час бойових дій, а й після їх завершення, адже і тим, і тим знадобиться адаптаційний період); г) логічним продовженням попереднього є *створення своєрідної «буферної зони» для соціалізації і взаємодії з суспільством військовослужбовцям* у вигляді спеціального інтернет-контенту, творів мистецтва тощо; г) *закріплення і збереження традицій бойового побратимства, ветеранства, всебічної допомоги сім'ям загиблих товаришів, вшанування їх пам'яті* тощо.

З останнім пунктом безпосередньо пов'язана особлива параметризація моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця, вищезазначене побратимство тощо, репрезентоване низкою складників: єдністю цілей та завдань (захист інтересів українського народу та держави), суспільно корисною бойовою діяльністю (бойова готовність), предметно-аксіологічна та емоційно-аксіологічна згуртованість (психологічна сумісність репрезентована у спільній меті), контактність та опосередкованість міжособистісних стосунків (взаємозв'язків, які репрезентують у природі та особливостях взаємовпливів) цілями бойової діяльності тощо (Дубровинський, 2019).

Доцільно згадати про військово-правові традиції, які об'єктивуються на рівні особистої та групової правосвідомості військовослужбовців: матеріалізуючись ідеями, моральними вимогами й етичними принципами. Інституційний рівень

вищезазначеної правосвідомості репрезентує закріплена у статтях нормативно-правових актів визначена низка правових вимог та військових ритуалів. Принципово іншим є рівень правового життя, репрезентований формою реальних правовідносин, які актуалізовані військовослужбовцями у процесі несення служби (Лікарчук, & Лікарчук, 2022; Shopina et al., 2022).

Такі особливості морально-етичних аспектів професії військовослужбовця детерміновані специфікою сучасного російсько-українського конфлікту, який суттєво відрізняється від традиційних форм ведення війни. Це продукує нестандартність, шокуючу природу подій, що розгортаються (до прикладу, підриг ГЕС, відсутність евакуації українського населення на окупованій території тощо) і таке інше. Наслідком вищезазначеного стає поява низки етичних викликів, пов'язаних з необхідністю виконання військових завдань, захисту територіальної цілісності, культурної самобутності тощо нашої країни (до прикладу, саме це спричиняє використання української мови у побуті питомо російськомовними військовослужбовцями) та одночасного дотримання моральних принципів відносно російських військовополонених і тому подібне.

Висновки.

Моральні та етичні аспекти професії військовослужбовця мають велике значення не лише для її представників, а й для формування європейського суспільства в Україні. Першою чергою, це такі цінності як гуманність, патріотизм, побратимство, самодисципліна тощо, що відіграють стрижневу роль у протистоянні російській навалі, побутуванні сильної та стійкої нації, забезпечуючи її подальший цивілізаційний розвиток і розквіт.

Таким чином, специфіка моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця у сучасному українському суспільстві полягає в тому, що останній є репрезентантом означених цінностей вже за природою своєї професії на сьогодні та специфікою побутування в сучасному українському суспільстві. Так, військовослужбовці є стабілізуючою соціальною силою, осередком окресленої системи цінностей, базою яких є гуманізм, а також носіями відкритого, демократичного, правового тощо суспільства, соціальної відповідальності та справедливості. Недаремно, після повернення з фронту для військовослужбовця характерним є гостре несприйняття несправедливості.

Саме тому професія військовослужбовця вимагає високого рівня моральності та етики (згадаймо, гостре несприйняття військовослужбовцями ідеї використання повістки до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а згодом

відправки на фронт як покарання за злочин або інший вчинок, адже з тою людиною їм треба буде воювати, на неї покладатися тощо), що пояснюється її роллю у збереженні національної безпеки та захисті інтересів держави.

Вище зазначено, що набуття статусу військовослужбовця пов'язане з покладанням великої відповідальності, яка вимагає дотримання моральних цінностей, етичних принципів, виконання військових завдань з усвідомленням, відповідальністю та гуманізмом. Саме тому розуміння специфіки моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця у сучасному українському суспільстві є важливим кроком у європейській та євроатлантичній інтеграції й будівництва сильної та етичної української нації.

Отже, вивчення особливостей моральних та етичних аспектів професії військовослужбовця в контексті побутування сучасного українського суспільства дає змогу виокремити специфіку покладених цінностей, моральних ідеалів тощо, а також дослідити на глибокому рівні побутування вищезазначених аспектів у контексті взаємовпливу військовослужбовців і цивільного населення та вичленувати особливості конструювання моральності й представити механізми її побутування. Автор вбачає стрижневу перспективу дослідження у подальшому аналізі та конкретизації означеного кола проблем, розробці механізмів їх вирішення, а також законотворчій діяльності щодо унормування окреслених моральних та етичних аспектів у правовому полі української держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Будагянц, Л. М. (2010). Форми існування моральних феноменів та статуси професійної етики. *Вісник Національного університету оборони України*, 4, 225-228. Відновлено з <https://goo.su/kh0GbbC>
- Дубровинський, Г. Р. (2019). Особливості емоційного інтелекту в системі взаємовідносин військовослужбовців. *Військова психологія у вимірах війни і миру : проблеми, досвід, перспективи: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (05-06 квітня 2019 р.)*, (с. 72-75). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. Відновлено з <https://goo.su/Kiwsfg>
- Коба, М. М. (2023). Військові традиції як елемент правової культури військовослужбовців: трансформація змісту в умовах воєнного часу. *Юридичний науковий електронний журнал*, 37-40. Відновлено з <https://goo.su/OLg0r>
- Кокур, О. М., Мороз, В. М., Пішко, І. О., & Лозінська, Н. С. (2021). *Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження*. (Метод. посіб.). Київ: 7БЦ. Відновлено з <https://goo.su/XhI4>
- Лікарчук, Н. В., & Лікарчук, Д. С. (2022). Інформаційно-психологічні війни: міжнародно-політичний аналіз. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 9, 157-171. Відновлено з <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/download/265457/262255>
- Севрук, І., & Соколовська, Ю. (2022). Морально-етичні аспекти діяльності цивільних та військових на території країни, що зазнала військової агресії: український досвід. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 41, 78-87. Відновлено з <https://goo.su/SJbW4bB>
- Culea, M. (2024). The role of military morale as an essential dimension of combat power. *Security & Defence Quarterly*, 47(1), 1-18. Retrieved from [https://securityanddefence.pl/pdf-174832-107055?filename=The role of military.pdf](https://securityanddefence.pl/pdf-174832-107055?filename=The%20role%20of%20military.pdf)
- Hayoz, N., & Stepanenko, V. (2024). The social organization of war: Ukrainian and Russian societies mobilized for war. *Soziale Systeme*, 28.2, 341-371. Retrieved from <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/sosys-2023-0013/html>
- Helkala, K., Lucas, G., Barrett, E., & Syse, H. (2023). Ethical Challenges in AI-enhanced Military Operations. *Frontiers in Big Data. Sec. Cybersecurity and Privacy*, 6. <https://doi.org/10.3389/fdata.2023.1229252>
- Iermakov, N., Stern, N., & Ben-Shalom, U. (2024). Shadows of identity: the experience of Jewish soldiers in the Ukrainian military. *Journal of Modern Jewish Studies*, 1-26. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14725886.2024.2347208#abstract>
- Ivashova, L. et al. (2022). Introduction of Smart-Management into the System of Public Management of Regional Development in the Context of Strengthening National Security of Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(9), 369-375. Retrieved from <https://goo.su/1WKnUsL>
- Kolinko, M., Petryshyn, H., & Chumak, H. (2023). Communication: topology of metadiscourse of social interactions. *Skhid*, 4(1), 9-16. [https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4\(1\).276457](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.4(1).276457)
- Koval, V., & Krymets, L. (2023). Morale and morality in the armed forces of Ukraine: NATO approaches and the national direction of implementation. *Вісник Національного університету оборони України*, 72(2), 58-68. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-72-2-58-68>
- Malešević, S. (2023). The moral fog of war and historical sociology. *European Journal of Social Theory*, 26, 4. Retrieved from <https://goo.su/4fy14j>
- Shopina, I., et al. (2022). Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(3), 112-120. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4858/1/scopus21699-72185-1-SM.pdf>

REFERENCES

- Budahiants, L. M. (2010). Forms of existence of moral phenomena and statuses of professional ethics. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 4, 225–228. Retrieved from <https://goo.su/kh0GbbC>
- Culea, M. (2024). The role of military morale as an essential dimension of combat power. *Security & Defence Quarterly*, 47(1), 1-18. Retrieved from <https://securityanddefence.pl/pdf-174832-107055?filename=Theoleofmilitary.pdf>
- Dubrovynskyi, H. R. (2019). Peculiarities of emotional intelligence in the system of relations of military personnel. *Military psychology in the dimensions of war and peace: problems, experience, prospects: materials of the IV International scientific and practical conference "Military psychology in the dimensions of war and peace: problems, experience, perspectives"*. Kyiv: KNU T. Shevchenka Retrieved from <https://goo.su/Kiwsfg>
- Hayoz, N., & Stepanenko, V. (2024). The social organization of war: Ukrainian and Russian societies mobilized for war. *Soziale Systeme*, 28(2), 341-371. Retrieved from <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/sosys-2023-0013/html>
- Helkala, K., Lucas, G., Barrett, E., & Syse, H. (2023). Ethical Challenges in AI-enhanced Military Operations. *Frontiers in Big Data. Sec. Cybersecurity and Privacy*, 6. <https://doi.org/10.3389/fdata.2023.1229252>
- Iermakov, N., Stern, N., & Ben-Shalom, U. (2024). Shadows of identity: the experience of Jewish soldiers in the Ukrainian military. *Journal of Modern Jewish Studies*, 1-26. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14725886.2024.2347208#abstract>
- Ivashova, L. et al. (2022). Introduction of Smart-Management into the System of Public Management of Regional Development in the Context of Strengthening National Security of Ukraine. *International Journal of Computer Science and Network Security*, 22(9), 369–375. Retrieved from <https://goo.su/1WKnUsL>
- Koba, M. M. (2023). Military traditions as an element of legal culture of servicemen: transformation of content in wartime conditions. *Legal scientific electronic journal*, 2, 37-40. Retrieved from <https://goo.su/OLg0r>
- Kokun, O. M., Moroz, V. M., Pishko, I. O., & Lozinska, N. S. (2021). *Formuvannya psykholohichnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtsiv viiskovoi sluzhby za kontraktom do vykonannya zavadan za pryznachenniam pid chas boiovoho zlahodzhennia: metod. posib [Formation of psychological readiness of military servicemen under contract to perform tasks as assigned during combat coordination: method. manual]* Kyiv, K: 7BTs. Retrieved from <https://goo.su/Xh14>
- Kolinko, M., Petryshyn, H., & Chumak, H. (2023). Communication : topology of metadiscourse of social interactions. *Skhid*, 4(1), 9-16. Retrieved from <https://goo.su/UnUUaf>
- Koval, V., & Krymets, L. (2023). Morale and morality in the armed forces of Ukraine: NATO approaches and the national direction of implementation. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 72(2), 58-68. Retrieved from <https://goo.su/6Jl0u>
- Likarchuk, N. V., & Likarchuk, D. S. (2022). Information and psychological wars: international political analysis. *International relations: theoretical and practical aspects*, 9, 157-171. Retrieved from <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/download/265457/262255>
- Malešević, S. (2023). The moral fog of war and historical sociology. *European Journal of Social Theory*, 26(4). Retrieved from <https://goo.su/4fyl4j>
- Sevruk, I., & Sokolovska, Iu. (2022). Moral and ethical aspects of civil and military activities in the territory of the country that was subjected to military aggression: the Ukrainian experience. *Bulletin of Lviv University. Philosopher-political scientist series. teaching*, 41, 78-87. Retrieved from <https://goo.su/SJbW4bB>
- Shopina, I., et al. (2022). Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(3), 112-120. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4858/1/scopus21699-72185-1-SM.pdf>